

О.В. НІКОЛЮК

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА**

Монографія

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

О.В. НІКОЛЮК

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА**

Монографія

Одеса – 2018

УДК 338.436:339.924:631.11

ББК 65.9

Н64

*Затверджено до друку Вченою радою
Одеського державного аграрного університету.
Протокол № 9 від 24 травня 2018 р.*

Рецензенти:

Дахно І.І., д.е.н., професор, головний науковий співробітник Інституту законодавства Верховної Ради України;

Седікова І.О., д.е.н., доцент кафедри менеджменту і логістики Одеської національної академії харчових технологій;

Данько Ю.І., д.е.н., доцент, професор кафедри статистики, аналізу господарської діяльності та маркетингу Сумського національного аграрного університету.

Ніколюк О.В. Теоретико-методологічні засади інституційного регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва: монографія / О.В. Ніколюк. – Одеса: Друкарський дім, Друк Південь, 2018. – 298 с.

ISBN 978-966-389-440-9

У монографії висвітлюються сучасні проблеми **інституційного регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва** в Україні. Інституційне регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва розглядається як система впорядкованих економіко-господарських процесів за допомогою встановлених державою і ринком правил, норм, традицій, що формують відповідне інституційне поле, яке створює передумови для ефективного функціонування суб'єктів аграрного виробництва. Основну увагу приділено концепції регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва, яка є передумовою визначення пріоритетних напрямів державної стратегії розвитку аграрного виробництва та передбачає концептуальний, методологічний, методичний рівні та організаційно-економічне забезпечення. Обґрунтовано необхідність формування стратегії забезпечення соціально-економічної безпеки аграрного виробництва в Україні, ключовою метою якої є визначення моделі дій і засобів системи забезпечення розвитку аграрного виробництва, розробка основних напрямів, форм, методів та інструментів досягнення стратегічних цілей. Сформовано структуру комплексного механізму регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва.

Монографія розрахована на науковців, спеціалістів, які приймають рішення у сфері формування стратегії забезпечення соціально-економічної безпеки аграрного виробництва, викладачів, аспірантів, магістрів та студентів економічних вузів.

УДК 338.436:339.924:631.11

ББК 65.9

© Ніколюк О.В., 2018.

ВСТУП

Відсутність теоретичного підґрунтя у сфері функціонування політики соціально-економічної безпеки аграрного виробництва зумовлює виникнення суперечностей, які гальмують процес його розвитку. Найбільш поширений у вітчизняних наукових дослідженнях підхід щодо дотримання соціально-економічної безпеки на мікрорівні, який розглядає відповідні заходи лише у частині економічного захисту потенціалу та результатів діяльності суб'єктів господарювання, є значною мірою обмеженим та таким, що не повною мірою відповідає сучасним вимогам та імперативам здійснення діяльності. Зростання інтенсивності та поглиблення інтеграційних зв'язків в аграрному виробництві, вирішальний вплив структурно-динамічних тенденцій зовнішнього ринку на процеси розвитку ринку внутрішнього, трансформація конкурентних відносин, диференціація аграрного виробництва за фінансовими, ресурсними, виробничими та комерційними можливостями зумовлює необхідність наукового обґрунтування та прикладного опрацювання інструментарію інституційного регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва.

Розробка методологічних основ соціально-економічної безпеки аграрного виробництва з урахуванням накопиченого досвіду та особливостей сучасного стану соціально-економічних трансформацій потребує відповідей на питання щодо визначеності поняття соціально-економічної безпеки, соціально-економічних інтересів, принципів, загроз, напрямів дотримання соціально-економічної безпеки та механізмів її забезпечення з огляду на світові процеси глобалізації, євроінтеграції, вступу до провідних економічних та торговельних організацій. Вичерпне розкриття змістового навантаження елементів понятійно-категоріального апарату досліджень соціально-економічної безпеки аграрного виробництва є підґрунтям розробки раціональних заходів з її дотримання на макrorівні, елімінування загроз, побудови ефективних систем імплементації вказаних заходів. Опрацювання теоретичних основ соціально-економічної безпеки передбачає можливість систематизувати вимоги щодо формування сутності, змісту, структури, концепцій та стратегії забезпечення соціально-економічної безпеки аграрного виробництва.

Незважаючи на широке висвітлення особливостей інституційного регулювання аграрного виробництва у вітчизняній і зарубіжній літературі, вивчення теоретико-методологічного, методичного та практичного характеру інституційного регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва перебуває на початковій стадії й потребує подальшого дослідження та розв'язання. Необхідність розробки наукових засад підвищення ефективності механізму інституційного регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва з урахуванням впливу об'єктивних внутрішніх та зовнішніх чинників, забезпечення

реалізації стратегічних цілей державної аграрної політики, удосконалення організаційно-інституційного забезпечення інституційного регулювання аграрного виробництва визначають актуальність дослідження.

У монографії зроблено спробу висвітлити теоретико-методологічні засади інституційного регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва, що й обумовило структуру роботи.

У першому розділі монографії розглянуті головні виміри категорій «соціально-економічна безпека аграрного виробництва» та «механізм інституційного регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва», висвітлено еволюцію теоретичних концепцій сутності і забезпечення функціонування організаційно-економічної системи інституційного регулювання аграрного виробництва. Огляд цих питань дозволив сформулювати методологічно значимі положення, що детермінують специфічний підхід до пізнання механізму інституційного регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва та його забезпечення.

У другому розділі подано методологічний конструкт дослідження концепції інституційного регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва. Обґрунтовано структуру методичного підходу до оцінювання ефективності механізмів регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва, в якому представлено ієрархічний зв'язок між джерелами ресурсів, безпосередньо процесом регулювання та кінцевим результатом. Досліджено особливості функціонування системи стратегічного управління розвитком аграрного виробництва, які ґрунтуються на результатах матричного аналізу та дозволяють виокремити раціональні стратегічні орієнтири інституційного регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва, структуру складових механізму їх реалізації.

У третьому розділі методологія системного підходу дозволила надати виявленим закономірностям функціонування та розвитку механізму інституційного регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва кількісно-якісного змісту, забезпечити їх статистичною інтерпретацією, оцінити вплив державних інструментів. Одне з основних завдань третього розділу – обґрунтування організаційно-функціонального забезпечення інституційного регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва в Україні. Визначено науково-методичний інструментарій до комплексної оцінки та прогнозування соціально-економічної безпеки аграрного виробництва у контексті впливу на нього інструментів державного регулювання.

У четвертому розділі розкрито стратегічні орієнтири інституційного регулювання забезпечення соціально-економічної безпеки аграрного виробництва. Встановлено, що комплексний механізм інституційного регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва передбачає сукупність взаємоузгоджених засобів, методів та форм

регулюючого впливу, що дозволяє виробити інтегрований підхід до забезпечення соціально-економічної безпеки. Запропоновано складові стратегії соціально-економічної безпеки аграрного виробництва в Україні. Обґрунтовано наукові підходи до формування національного конструкту організаційно-інституційних імперативів соціально-економічної безпеки аграрного виробництва, які враховують управлінські чинники державного та інфраструктурно-ринкового спрямування.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА	6
1.1. Теоретична ідентифікація категоріального апарату інституційного регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва	6
1.2. Концептуальні підходи до формування та розвитку механізму інституційного регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва	21
1.3. Інституційно-управлінські моделі забезпечення соціально-економічної безпеки аграрного виробництва	48
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА	63
2.1. Методологічні підходи до формування системи та інституційних механізмів забезпечення соціально-економічної безпеки аграрного виробництва	63
2.2. Концептуалізація інституційного регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва	78
2.3. Науково-методичний інструментарій моделювання впливу державного інституційного регулювання на соціально-економічну безпеку аграрного виробництва	97
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ	128
3.1. Аналіз інституційних трансформацій в аграрному виробництві України	128
3.2. Оцінка соціально-економічної безпеки аграрного виробництва як об'єкта інституційного регулювання	148
3.3. Ефективність інституційного забезпечення соціально-економічної безпеки аграрного виробництва в Україні	166

РОЗДІЛ 4 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ

4.1. Обґрунтування рекомендацій щодо формування стратегічних напрямів державного регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва України

4.2. Організаційно-інституційні імперативи удосконалення політики регулювання аграрного виробництва в контексті забезпечення його соціально-економічної безпеки

4.3. Формування інноваційних технологій як основного інституційного напрямку забезпечення соціально-економічної безпеки аграрного виробництва в Україні

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДОДАТКИ